Çankırı Karatekin Üniversitesi
Yaran Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi

ANADOLU SOHBET GELENEKLERİ VE YAREN

BİLDİRİLER

Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları: 10
YAMER (Yaran Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi) Yayınları: **1**

Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren - Bildiriler

© Çankırı Karatekin Üniversitesi Yaran Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi

Yayına Hazırlayanlar
İbrahim Akyol
Abdulselam Arvas
Kadir Çayır
M. Emin Soydaş

Kapak Tasarımı
Aytaç Özmutlu
Ersoy Yılmaz

1. Basım (e-kitap)

Çankırı, 2016

ISBN: 978-605-82910-1-0

Çankırı Karatekin Üniversitesi Yaran Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi
18100 Çankırı TÜRKİYE
T: +90 376 213 26 26/2222 F: +90 376 212 81 18
E: yamer@karatekin.edu.tr W: yarankultur.karatekin.edu.tr
Sertifika No: 24818

ANADOLU SOHBET GELENEKLERİ VE YAREN

BİLDİRİLER

YAMER (Yaran Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi)

“ANADOLU SOHBET GELENEKLERİ VE YAREN” SEMPOZYUMU

02-04 Nisan 2016

Çankırı, Türkiye

Çankırı Karatekin Üniversitesi Yaran Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi (YAMER)

SEMPOZYUM KURULLARI

Düzenleme Kurulu

Yrd.Doç.Dr. Kadir ÇAYIR (YAMER Müdürü)
Doç.Dr. Abdulselam ARVAS
Doç.Dr. M. Emin SOYDAŞ
Doç.Dr. Ersoy YILMAZ
Yrd.Doç.Dr. İbrahim AKYOL
Okt. Asım Çağrı ŞENOL

Bilim Kurulu

Prof. Gülnaz ABDULLAZADE	Bakü Müzik Akademisi/Azerbaycan
Yrd.Doç.Dr. İbrahim AKYOL	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç.Dr. Abdulselam ARVAS	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Viktor Y. BUTANAYEV	Hakas Devlet Üniversitesi/Rusya
Prof.Dr. M. Hakan CEVHER	Ege Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Kadir ÇAYIR	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof.Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Doç.Dr. Mirzahan EGAMBERDİYEV	El Farabi Üniversitesi/Kazakistan
Prof.Dr. Metin EKİCİ	Ege Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Gökhan EKİM	Ege Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Hakkı KALAYCI	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Sulayman T. KAYIPOV	Manas Araştırmaları Enstitüsü/Çin
Dr. Elsev B. LOPAR	Prizren Üniversitesi/Kosova
Dr. Nina. S. MAYNOGAŞEVA	Hakas Araştırmaları Enstitüsü/Rusya
Dr. Ferruh ÖZDİNÇER	Ege Üniversitesi
Doç.Dr. M. Emin SOYDAŞ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Süleyman ŞENEL	İstanbul Teknik Üniversitesi
Okt. Asım Çağrı ŞENOL	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Sabri YENER	Ordu Üniversitesi
Doç.Dr. Ersoy YILMAZ	Çankırı Karatekin Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ **1**

ÖNSÖZ **3**

BİR SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURU OLARAK KONYA OTURAKLARI VE KONYA BARANALARI **5**

Ayşe AKMAN

SOHBET GELENEĞİNDE "MUHAMMEDİYE"NİN YERİ **23**

İbrahim AKYOL

ÇANKIRI YÂRENLERİNİN SOSYAL HAYATTAKİ YERİ: MECLİS DIŞI ETKİNLİKLER **31**

Ahmet Serdar ARSLAN

YÂRAN'DA "ATEŞ KÜLTÜ" VAR MI? **46**

Abdulselam ARVAS

GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARININ TÜRKİYE'DEKİ YAYILMA SAHASI VE GÜNCEL DURUMU **59**

Sagıp ATLI

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA YOZLAŞAN MUSİKİMİZ VE ÇANKIRI YÂRAN KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ **82**

Kadir ÇAYIR

YARI RESMİ SOHBET GELENEKLERİ BAĞLAMINDA KAHVEHANELER VE MERAKLI GRUPLARI **90**

Özkul ÇOBANOĞLU

OTANTİKLİK EVDE BAŞLAR: GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARINDA MEKÂN TASARIMI VE OTANTİK OLANI ARAMA **97**

Mehmet Emin DEDE

BURSA GEZEK GELENEĞİNDE KÜLTÜREL KİMLİK UNSURLARI **103**

Özlem DOĞUŞ VARLI, Sedat ÇILGIN

BİR RİTÜEL OLARAK BARANALARIN PERFORMANS TEORİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ **110**

Özlem DOĞUŞ VARLI, Mahmut Cemal SARİ

UNESCO- SOKÜM SÖZLEŞMESİ ve GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI **121**

Metin EKİCİ

ELAZIĞ/HARPUT MÜZİĞİNİN AKTARIMINDA "KÜRSÜ BAŞI" MEŞKLERİNİN ÖNEMİ VE ELEZBER ÖRNEĞİ **128**

Savaş EKİCİ

ÇANKIRI MERKEZ VE KÖYLERDEKİ YÂRAN UYGULAMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI **143**

Gökhan EKİM

AHİLİKTEN KAYNAKLANAN BİR GELENEK: KÖY ODALARI VE HANEDAN ODALARI **149**

İsmail ERASLAN

AZERBAYCAN'DA HALK ŞİİRİ MECİSLERİ VE BİR SOHBET GELENEĞİ OLARAK MEYHANA **165**

Mehmet KARAASLAN

KONYA OTURAĞI VE MÜZİK DİNAMİKLERİ **195**

Attila ÖZDEK

DİRMİL YÖRESİ OTURAK ÂLEMLERİNDE GURBET HAVALARININ YERİ VE ÖNEMİ **211**

Veli Cem ÖZDEMİR

YARAN MECLİSLERİNDE MİSAFİR AĞIRLAMA **224**

Orhan ÖZKAN

AHİLİKTEN KAYNAKLANAN KIRŞEHİR SOHBET TOPLANTILARI **227**

Alev ÖZTÜRK MERDİN

AHİLİĞİN GÜNÜMÜZDE YAŞAYAN GELENEKLERİNDEN KIRŞEHİR AHİLER MECLİSİ **244**

Mahmut SEYFELİ

KANUNİ'NİN MECLİSLERİNDE EDEBÎ SOHBETLER **270**

Fatih SONA

16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDE ŞAİRLERİN BİR ARAYA GELDİKLERİ SOHBET MEKÂNLARI **279**

İbrahim SONA

ÇANKIRI YAREN SOHBETİNDEKİ MÜZİK UNSURLARININ DEĞİŞİMİNE GENEL BİR BAKIŞ **293**

M. Emin SOYDAŞ

YÂR, YÂRAN, AHİ SÖZCÜKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE BU SÖZCÜKLERE ETİMOLOJİK – SEMANTİK BİR YAKLAŞIM **307**

Asım Çağrı ŞENOL

ÇANKIRI YÂRAN GİYİM KÜLTÜRÜNÜ SÜRDÜREN SON USTA: SÜLEYMAN DOĞAR **314**

H. Ayla ŞENTÜRK PETT, Rukiye KAYA, Nuray AYANOĞLU

YARENLİK VE YAREN KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME **335**

Tülay UĞUZMAN

ESKİŞEHİR'DE YAŞAYAN KIRIM TATARLARINDA KONAK MECLİSİ **353**

Muhammed Emin YILDIZLI, Mehmet Ali YOLCU

SOHBET VE SÖZLÜ KÜLTÜR MEKÂNI OLARAK BARAK KÖY ODASI **361**

Mehmet YILMAZ

ESKİŞEHİR'DE YAŞAYAN KIRIM TATARLARINDA CIYIN TOPLANTILARI **369**

Mehmet Ali YOLCU

ESKİŞEHİR'DE YAŞAYAN KIRIM TATARLARINDA CIYIN TOPLANTILARI[*]

Mehmet Ali YOLCU[**]

Öz

Anadolu sohbet toplantılarının geçmişi oldukça eski tarihlere gitmektedir. Nitekim Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde bu toplantılarla ilgili sözcüklere rastlanmaktadır. Anadolu sohbet toplantılarının toplumsal yapının işleyişinde önemli işlevler üstlendiği söylenebilir. Bu toplantıların toplumsal dayanışmadan model birey olmaya kadar çeşitli işlevleri, özellikle küçük topluluklarda onu topluluğun sürekliliğini sağlama konumuna yükseltmiştir. Eskişehir'de yaşayan Kırım Tatarlarının evlilik geleneklerinde egzogami kuralı uygulanmaya devam etmektedir. Kırım Tatarlarına özgü cıyın toplantıları egzogaminin sürdürülmesinde işlevsel bir özelliğe sahiptir; egzogami kuralıyla "cıyın" toplantıları arasında bir ilişki söz konusudur. Dış köylerden gelen erkek ve kızlar, müstakbel eşleriyle bu toplantılarda tanışmaktadırlar. Kış günlerinde özellikle genç kızlar köyde yaşayan yakınlarına misafirliğe giderler, ev sahibi, köyün genç kızlarını evine davet eder, kızlar da darbuka, def çalarak eğlenirler. Evlenmeyi düşünen gençler de bu sosyal ortamlarda birbirlerini görme ve tanıma fırsatı bulurlar. Bu toplantılarda yapılan şınlaşma, mani atma geleneğinin Kırım Tatarları arasındaki adıdır. Bu çalışmada Eskişehir'de yaşayan Kırım Tatarlarında cıyın toplantıları çeşitli açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir.

Giriş

Anadolu sohbet toplantılarının geçmişi oldukça eski tarihlere gitmektedir. Nitekim Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde bu toplantılarla ilgili sözcüklere rastlanmaktadır. İslam öncesi Türk kültüründe var olan toy ve şölenler, bugünkü Türk toplulukları arasında yaşamaya devam eden sohbet toplantılarının kaynaklarının başında gelmektedir. Anadolu'da çeşitli adlarla yaşatılan sohbet toplantıları, çoğunlukla erkeklerin katıldığı bir yapı sergilemekle birlikte bu toplantıların kadınlara özgü veya karışık yapılı olanları da vardır. Sohbet

[*] Bu bildiri, 114K112 Numaralı "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Kırım Tatar Geleneksel Halk Kültürünün Tespiti ve İncelenmesi: Eskişehir Örneği" adlı TÜBİTAK-SOBAG 1001 Projesi kapsamında desteklenmiştir.

[**] Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

toplantılarının ortak özelliği, yeme içme ve eğlencenin olması; sosyalleşmenin amaçlanmasıdır.

Anadolu sohbet toplantılarının toplumsal yapının işleyişinde önemli işlevler üstlendiği söylenebilir. Bu toplantıların toplumsal dayanışmadan model birey olmaya kadar çeşitli işlevleri, özellikle küçük topluluklarda onu topluluğun sürekliliğini sağlama konumuna yükseltmiştir. Söz konusu toplantılar, topluluk dayanışmasını sağlamada da öne çıkmaktadır. Toplantıların bu görünen işlevlerinin yanında "örtük" işlevleri de vardır. Örneğin kız ve erkeklerin birlikte yer aldığı toplantılarda müstakbel eş seçiminin gerçekleşmesi örtük işlevdir.

Anadolu sohbet toplantılarından biri de Kırım Tatarları arasında var olan "cıyın"dır. Cıyın sözcüğü "cıymak" eyleminden türemiş olup "toplanma" anlamına gelmektedir. Cıyın en çok gençler arasında yapılmaktadır. Cıyın, özellikle köye dışarıdan gelen misafir genç kızlar için düzenlenmekle birlikte kına gecesi, asker uğurlamak (caş cıyını), bebeğin çıkan ilk dişini kutlamak (diş cıyını) ve bebeğin kırkını çıkarmak (loğusa cıyını) için de düzenlenebilir. Aşağıda yapacağımız tespit ve değerlendirmeler, Eskişehir'de yaşayan Kırım Tatarlarındaki "kız cıyını"yla sınırlandırılmıştır.

İnceleme

Cıyına asıl adını veren gençler arasında yapılan toplantılar, yaz mevsiminde işlerin çokluğu nedeniyle genellikle kış aylarında ve akşamları düzenlenmektedir. Kış günlerinde özellikle genç kızlar, bir başka köyde yaşayan akrabalarını ziyarete giderler. Bu ziyaret esnasında misafir kız veya kızlar için cıyın düzenlenir. Bazen başka bir köyde yapılan düğüne misafirlerin iki üç gün önce gitmesi, toplantı düzenlenmesinin bir nedeni olabilmektedir.

Evlenecek olan bir kız adına da cıyın yapılabilir. Düğüne yaklaşık bir hafta kala gelin adayı her akşam farklı bir evde olmak üzere yakın akrabalarında misafir olarak kalmaya başlar. Böylece düğüne kadar her akşam farklı bir evde cıyın düzenlenir. Ev sahibi cıyın yemeklerini hazırlar, cıyına katılacak olanları davet eder (KK. 5; KK. 6).

Bu toplantılar için genelde tentene (pişmaniye), kurabiye, katlamalı göbete (bir tür börek), hoşaf yapılır. Göbetenin kenar kısımlarına köyün delikanlılarının ismi yazılır ve kura yoluyla kızlar bu isimlerden birini kendine seçer. Cıyını izlemeye gelen ve genellikle pencere kenarında bekleyen delikanlılar, isminin hangi kıza çıktığını

bilir. Delikanlı ile genç kız birbirini beğenirse aralarında arkadaşlık başlar. Kura çekmek için bir başka yol, iki bisküvi arasına konulan lokumun içine veya sakız kâğıtlarına isim yazmaktır. Hazırlanan bu yiyecek, kızlar arasında "tayare" olarak adlandırılır (KK. 1; KK. 5; KK. 6).

Misafiri ağırlayan ailenin evinde yapılan cıyında yemekten sonra darbuka, def, dare gibi ritmik müzik aletleri eşliğinde oyunlar oynanır ve böylece eğlenilir. İki oyuncunun bulunduğu "ağır hava" veya "cengil hava" adı verilen oyunlar karşılıklı oynanır. Bazen kızlar ve erkekler odanın içinde birlikte otururak da eğlenir ve birlikte yemek yerler. Kızlar ortada, erkekler ise odanın kenarında kaçgöç olmadan otururlar. Ancak yine de odada bulunan kız ve erkekleri ayıran bir çizgi vardır; erkekler kızlar tarafına, kızlar da erkekler tarafına geçemez. Birbirleri için sundukları hediyeleri, arkadaşlık teklifinde olumlu veya olumsuz yanıtları karşı tarafa "konakbay" adı verilen kişi götürür (KK. 3; KK 4). Konakbay ziyafeti verenin görevlendirdiği genç bir erkek veya kızdır.

Cıyının önemli bir bölümü de şınlaşmanın yapıldığı bölümdür. Şınlaşma, iki dizeden oluşan ve belirli bir ezgiyle doğaçlama söylenen bir atışma türüdür. Şınlaşma, cıyın toplantılarının yanı sıra düğünlerde, Hıdrellez gibi şenliklerde de yapılır. Cıyında bulunan kızlar bazen koro şeklinde bazen de belirli bir grup halinde şın söyler ve erkekler de buna karşılık verir. Şınlaşmanın başında her ne kadar övgü sözleri yer alsa da ilerleyen saatlerde şınlaşma çekişmeli bir hal alır; gruplar karşı tarafın kusurlarını mizahi bir dille dile getirir. Bazen şınlaşma grup halinde değil de teke tek devam edebilir. Grupların her ikisinde de atışmayı yönlendirecek "şıncı başı" adı verilen bir kişi vardır. Bu kişi, geleneği bilen, söz ustası biridir. Atışmada tıkanıklık olursa devreye girer ve bir şın söyleyerek atışmanın sürmesini sağlar. Kalıp olan şınların yanında atışmacılar, doğaçlama şın da icra edebilirler. Şınlaşmada yanıt veremeyen taraf yenilmiş sayılır (KK. 2; KK. 5; KK. 6). Kırım Tatarları arasında şınların hem Türkiye Türkçesiyle hem de Kırım Tatar Türkçesiyle söylendiği belirlenmiştir. Şınlaşma genelde şöyle başlar:

Kız: Mına selam aleykum, batırlar, bayla, alay
Biz garipnı kenarda, kım abaylar allay.

Erkek: Aleykum selam koş keldın siz ekensız alay
Bahçalarda açılgan gül ekensiz allay.

Kız: Avursam ah der kimsem yok, ölsem cılar allay
Betımmı sıypap kozumnu kim cumdurur allay.

Erkek: Avursan ah der men barman, ölsen cılar allay
Yuzunnu sıypap kozunnu cumdurarman allay.

Kız: Avdarıl çatır bas meni kormesın kozum allay
Ölsem özum oliyim ölmesin sözüm allay.

Erkek: Avdarılma çatırtav tokta biraz allay
Kara kunler keşmege kaldı bek az allay.

Kız: Dört köşede dört cavlık dört mıklantıs alay
Bizler oynap kuliyik halk soluklansın alay. (Işık, 2012: 67-68).

Şınlaşma, bazen şu kalıpla başlayabilir:

Erkek: Cıkte catkan koyanday ız taşlayık
Konakbaybaşı bız bolsak al başlayık.

Kız: Al atayım men bır taş deryaga dalsın
Tenezzul etken şınlasın elvergen alsın.

Erkek: Tenezzul ettim şınladım el verdım aldım
Kol cetmegen yerlerge koterdım saldım.

Kız: On ekı turlu ornek bar al cavlukta
Şınlaşayık oynayık can savlukta (Derici, 2011: 40).

Cıyınlarda söylenen mizahi şınlara ise şu örnekler verilebilir:

Kız: Baban saga fes algan borçka batıp
Çınlamasan ne ketdin yer kapatıp.

Erkek: Çın degenin ne şikar, keliştirsen
Çından çepken örermen eriştirsen.

Kız: Mor melevşem orargan, tamıratkan
Alla saga boy bergen, akıldan kıtkan.

Erkek: Ah! Degende akcigerni nefes kaplay
Yaman keskin tılın bar, bızday saplay" (Bektöre, 2014: 173).

Değerlendirme

Eskişehir'de yaşayan Kırım Tatarları, özellikle 1970'li yıllarda Kırım Tatar Derneği'nin kurulmasından sonra kendilerini bir diaspora topluluğu olarak görmeye başlamışlardır. Kırım Tatarlarının kültürel kimliklerini sürdürmede kendilerine özgü folklor ürünlerinden yararlandıkları, anavatanla bağların böylelikle restore edildiğini söylemek mümkündür. Dar bir grup çıkarcılığına dayanan diasporik milliyetçilik, kitle iletişim araçları ve sözlü aktarım yoluyla icat edilen bir "anavatan miti" üretmiştir. Nostaljik topluluklarda anavatan mitinin yükselişi ile örgütlenme süreci arasında bir paralellik görülmektedir. Bu bağlamda diasporik motivasyonun kaynağı, kitle iletişim araçları ve sivil toplum örgütleri yoluyla sunulan temsillerden bağımsız düşünülemez.

Diaspora milliyetçiliği, etnosentrizmin beslediği etno-kültürel ve etnik-folklorik temaları yüceltme eğilimindedir. Kırım Tatarları, yaşadıkları yörelerde diğer gruplarla karşılaştırıldıklarında belli ayırıcılara sahip olduklarını düşünmektedirler. Bunların başında evlilik geleneklerindeki egzogami kuralı gelmektedir. Çevre gruplarda (Yörükler, Türkmenler vs.) var olan akraba evliliği, Kırım Tatarlarında hem görülmemekte hem de bu eğilim grup tarafından etnosentrik kalıp yargılar üretilerek ötekileştirilmektedir. Akraba evliliklerinin tıbbi sonuçları da bu yargıları destekler niteliktedir.

Kırım Tatarlarının evlilik geleneklerindeki egzogami kuralıyla cıyın toplantıları arasında bir ilişki söz konusudur. Cıyının açık işlevleri her ne kadar sosyalleşme, grup kimliğini sürdürme, kültürel aktarım ve eğlenme olarak belirlense de örtük olarak kazandığı işlev bekâr gençlerin müstakbel eş seçimini sağlamasıdır. Topluluğun gençleri, bir kural olarak dış köylerden kız aramak zorundadır. Hatta bazı yerlerde yedi göbeğe kadar akraba ile evlenmek yasak bir davranıştır. Bu bağlamda sosyalleşme ortamlarının çok sınırlı kaldığı eski zamanlarda "cıyın" gibi toplantıların ortaya çıkması bir zorunluluk haline gelmiştir. Grubun yetişkinleri tarafından da teşvik edilen bu toplantılarda kaçgöçün olmaması bir tercihten çok egzogaminin zorlayıcılığıyla ilgilidir.

Eskişehir'de yaşayan Kırım Tatarlarında günümüzde cıyın yapılmamaktadır. Köyden kente göç ve teknolojik gelişmeler, sosyalleşme ortamlarını da değiştirmiştir. Kentin karma nüfus yapısı içerisinde bu geleneğin sürdürülmesi zaten mümkün gözükmemektedir. Diğer yandan eğlence araçlarının ve ortamlarının değişmesi, iletişim araçlarının farklılaşması ve gelişmesi, cıyının ortadan kalkmasının nedenlerinden birkaçıdır. Son yıllarda sivil toplum örgütleri tarafından yok olan folklor ürünlerinin canlandırılması çalışmaları çerçevesinde zaman zaman cıyın da gündeme getirilmektedir.

Kaynakça

BEKTÖRE, Y. (2014), *Kırım Türküleri: Yaşamdan Müziğe Yansımalar*, Eskişehir: Ülkü Ofset.

DERİCİ, N. (2011), "Korup Yaşap Kelgenlerimiz", *Eski Yeni Dergisi*, 34, s.37-41.

IŞIK, P. (2012), *Eskişehir (Merkez) Kırım Türkleri Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Sözlü Kaynaklar

KK 1. Ahmet AKBAŞ, 1971 doğumlu, ortaokul mezunu, esnaf, Alpu-Fevziye'de yaşıyor.

KK 2. Ayşe GÖKÇEK, 1959 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Sivrihisar-Ortaklar'da yaşıyor.

KK 3. Cavide YAVUR, 1951 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, Sivrihisar-Ortaklar'da yaşıyor.

KK 4. Gülay KAYA, 1955 doğumlu, lise mezunu, ev hanımı, Eskişehir-Merkez'de yaşıyor.

KK 5. Levent ÖZDEMİR, 1955 doğumlu, lise mezunu, çiftçi, Alpu-Fevziye'de yaşıyor.

KK 6. Saadet ÖZDEMİR, 1957 doğumlu, lise mezunu, emekli, Alpu-Fevziye'de yaşıyor.